

HISTORIA DE CATALUÑA COMPUESTA
POR BERNARDO DESCLOT:
NOTÍCIA D'UNA TRADUCCIÓ CASTELLANA
DE LA CRÒNICA DE BERNAT DESCLOT DE L'ANY 1616**

La complexitat de la nostra antiga historiografia ens aconsella de diferenciar, seguint el criteri marcat per Jordi Rubió i Balaguer (1911:134), aquelles velles cròniques llatines sorgides dels monestirs, d'aquelles altres fetes en vulgar per professionals afins a la cort. D'entre aquestes darreres, posteriors a la unió catalanoaragonesa, destaquen les denominades quatre grans cròniques: la del rei Jaume I, la de Bernat Desclot, la de Ramon Muntaner i la del rei Pere III. De totes quatre, la més oblidada i menys coneguda ha estat durant molt temps, precisament, la de Bernat Desclot, que no es veié impresa, en la seva original llengua catalana, fins al 1840.¹

* He d'agrair molt especialment al doctor Xavier Renedo que em posés sobre la pista d'aquesta interessant traducció, així com a la doctora Lola Badia el seguiment constant de les meves investigacions i els útils consells que em dispensà en la realització d'aquest article. Vull agrair, també, les facilitats que em donà Concepció Canadell, bibliotecària de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll, per a la consulta del text.

** Aquest treball s'emmarca dins el projecte d'edició de la *Relación histórica de la famosa invasión del ejército y armada de Francia en Cataluña en 1285*, reedició de la tercera part de la *Historia de Cataluña* de Rafael Cervera feta l'any 1793 i que ha enllestit l'autor gràcies a la Beca d'investigació i recerca històrica Jeroni Pujades, concedida per l'Ajuntament de Castelló d'Empúries el 2004. Vegeu GENÍS 2006. L'autor també està duent a terme la seva tesi doctoral sobre la *Historia de Cataluña* de Cervera.

1. Antonio Palau rectificà encertadament l'opinió de Torres Amat, que defensava l'existència d'una edició catalana de la *Crònica* de Desclot feta a Barcelona on hi havia notes de Rafel Cervera, i afirmà que l'original català romangué manuscrit fins l'edició de J.A.C. Buchon, el 1840 (PALAU, 1948-77: IV, 366). Efectivament, la *Crònica* de Desclot apareix impresa per primer cop, en català, a *Croniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII siècle, publiées pur la première fois, elucidées et traduites par J. A. C. Buchon* (París, Pantheon litteraire, Mairat, 1840). Coll i Alentorn assenyala que aquesta edició sembla feta sobre el ms. F, i que Buchon potser fou ajudat pel rossellonès Tastu. Igualment, diu que sembla haver-hi tingut en compte les lliçons d'algun altre manuscrit, o potser les de la traducció castellana de Cervera (1949-51: I, 189-90). Cal tenir en compte que en les *Cròniques d'Espanya*

La decadència del país i la creixent influència castellana a Catalunya haurien impedit, en opinió de Jordi Rubió, que l'obra de Desclot, que ja no havia estat impresa en el segle XVI (com sí ho havien estat, en canvi, les cròniques de Jaume I o de Muntaner), ho fos també en el XVII, almenys en llengua catalana (RUBIÓ I BALAGUER, 1911: 179). En canvi, però, sabem que sí fou impresa l'any 1616, traduïda al castellà per Rafel Cervera, amb el títol d'*Historia de Cataluña compuesta por Bernardo Desclot*.² Té alguna cosa a veure l'aparició d'aquesta traducció amb l'estat del país en aquells moments, pocs anys abans de l'esclat revolucionari de la Guerra dels Segadors? Al llarg d'aquest article provarem de demostrar que, efectivament, és només sota la influència d'aquell convuls període històric que els esforços de Rafel Cervera tenen sentit; uns esforços, per altra banda, gens originals i inserits en una vasta tradició historiogràfica catalana de reivindicació del nostre passat nacional durant els segles XVI i XVII.

I

Començarem aquest treball, doncs, amb una descripció física de l'edició d'aquesta traducció castellana, conservada a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll:³

(1547), de Pere Miquel Carbonell, es parafraseja sovint la *Crònica* de Desclot. És, doncs, Carbonell, el primer que utilitza la *Crònica* en una obra editada en llengua catalana (CARBONELL, 1997: I, 73).

2. La referència més primerenca a aquesta nostra traducció castellana, la trobem precisament en un manuscrit de la *Crònica* medieval. Al peu del foli on comença la *Crònica* en el manuscrit A (el de la Biblioteca d'El Escorial), es llegeix aquesta nota, aparentment feta amb lletra del segle XVIII: *Esta crónica la tradujo al castellano Rafel Cervera, pero está muy succinta la traducción. M. A.* (RUBIÓ I BALAGUER, 1911: 184). Serà útil escatir, més endavant, quin fou el manuscrit (o manuscrits) medieval emprat per Cervera a l'hora de fer-ne la seva traducció.

3. Completelem l'estudi del text amb dos apèndixs, al final de l'article. El primer és una mostra de la prosa del nostre traductor i el segon és la transcripció de la taula de rúbriques. Algunes consideracions sobre la traducció també foren fetes per Coll i Alentorn, que tingué l'oportunitat de consultar l'exemplar que posseïa Lluís Fortuny: la considera còpia d'un bon manuscrit i diu que Cervera tendeix a resumir l'original (1949-51: I, 181 i 194).

1. POBLACIÓ I BIBLIOTECA: Ripoll, Biblioteca Lambert-Mata, 416 (actualment 323)

2. AUTOR I TÍTOL: Llegim a la portada: «Historia | de Cataluña | compuesta por Bernardo | Desclot Cavallero Catalán, de las empresas hechas en sus tiempos | por los Reyes de Aragon, hasta la muerte de don Pedro el grande | tercero deste nombre, rey de Aragon y de Sicilia, | Conde de Barcelona. | Traduzida de su antigua lengua Catalana en romance Castellano por Raphael Cerve-l-ra, Ciudadano honrado de Barcelona, y receptor del officio de maestre | Racional de la casa y Corte del Rey nuestro señor, | de la Corona de Aragon. | Dirigida a don Luys Fernandez de Cordova, Cardona, y Aragon, Duque | de Sessa y Vaena: Marques de Poza, Conde de Cabra y Palamos, Vizcon-l-de de Yznajar, señor de las Baronias de Belpuche, Liñola | y Calonne, grande Almirante de Napoles».

3. ENQUADERNACIÓ:

a. Mides: $14 \times 19,5$ cm.

b. Material: Pergamí

c. Inscripcions: Al lloc hi llegim: «Desclot. Historia de Cataluña».

4. COS DEL VOLUM:

a. Mides: 14×19 cm.

b. Material: Paper

c. Foliació: 4 folis sense numerar amb la portada, l'autoritització del Consell Reial, el privilegi, la dedicatòria i el pròleg + 243 folis numerats amb el text + 5 folis sense numerar amb la taula de rúbriques. La numeració, per folis, apareix al marge superior dret de cada pàgina.

5. ESCRIPTURA:

a. Caixa d'escriptura: L'escriptura és a una sola columna, de $9,5 \times 16$ cm.

b. Número de línies: 27

6. IL·LUSTRACIONS: Únicament hi ha la il·lustració de la portada, on apareix l'escut d'armes de Luis Fernández de Córdoba, destinatari d'aquesta obra.

7. DATACIÓ, LLOC I IMPREMTA: A la portada, a la part inferior, hi figura: «Año 1616. | Con licencia y privilegio | En Barcelona, en casa de Sebastián de Cormellas al Ca[illegible]».⁴

4. Probablement hi figurava la direcció del taller de Cormellas, que era al carrer del Call número 14. El taller del barceloní Sebastià de Cormellas fou, al principi del

8. DESCRIPCIONS I ESTUDIS: Heredia 3206, Palau 70714, Salvá 2913, Vindel 784.

II

La *Crònica* de Desclot suposem que degué ésser començada l'any 1283, ja que la conquesta de Sicília sembla ser l'estímul que en determinà la redacció, i acabada abans de 1295 (COLL I ALENTORN, 1949-51: I, 116-123). Jordi Rubió, en la seva tesi doctoral, argumentava que la *Crònica* de Desclot quedà oblidada ja pels seus mateixos contemporanis i, en conseqüència, ho fou també pels historiadors posteriors (RUBIÓ I BALAGUER, 1911: 175). Segons el seu parer, hem de cercar precisament en la *Crònica* de Ramon Muntaner, escrita mig segle més tard aproximadament, la raó de l'oblit de la de Desclot per part dels historiadors, ja que en referir-se totes dues a un mateix període històric (el regnat de Jaume el Conqueridor primer i del seu fill Pere II el Gran després), l'obra de Muntaner, qui sap si mercès al seu caràcter més novel·lesc i espontani, acabà per fer ombra a la seva predecessora.⁵ Aquesta manca d'interès explicaria també, en opinió de Jordi Rubió, l'absència d'una edició durant el segle XVI. Però genera dubtes aquesta hipòtesi si tenim en compte el fet que, tal i com el mateix Rubió indica, la *Crònica* de Desclot és, de totes les grans cròniques catalanes medievals, la que té més manuscrits conservats (RUBIÓ I BALAGUER, 1912: 193).⁶

Coll i Alentorn, l'únic que fins ara s'ha atrevit a dur a terme una

segle XVII, un dels més importants d'Espanya i precisament aquí s'impremtaren algunes de les millors obres de Lope de Vega.

5. També el *Libre dels feyts* de Jautme I hauria dificultat la difusió i coneixement de la nostra *Crònica*: «La obra de D. Jaime y la brillante narración de Muntaner eclipsaron y suplieron el recuerdo de las páginas que nuestro cronista dedicó a los reinados del Conquistador y de D. Pedro, y no salieron de la oscuridad hasta mediados del siglo pasado [XIX]» (RUBIÓ I BALAGUER, 1911: 175).

6. Llegim una descripció dels manuscrits de la *Crònica* de Desclot a Rubió i Balaguer (1911: 183-192) i (1912: 194), així com a Massó i Torrents (1911). També convé tenir present Coll i Alentorn (1949-51: I, 186-188). Resulten molt prometedors els estudis sobre la transmissió manuscrita de la *Crònica* de Desclot que està duent a terme S. M. Cingolani (2004).

edició de la *Crònica* de Desclot,⁷ apunta, aparentment en contradicció al que s'havia dit fins aleshores, que l'obra de Desclot, mercès al seu valor històric, als seus mèrits literaris i a l'interès dels seus temes, tingué una gran difusió des de ben aviat, com ho demostra la gran quantitat de manuscrits que han arribat fins a nosaltres i, a diferència del que en deia Rubió, en destaca la influència damunt d'altres obres immediates, com la mateixa *Crònica* de Ramon Muntaner (COLL I ALENTORN, 1949-51: I, 175).⁸ Aleshores, a què hem d'atribuir aquesta manca d'una edició durant tant de temps?

Coincidim amb Jordi Rubió a considerar-la a l'ombra del *Libre dels feyts* de Jaume I i de la *Crònica* de Muntaner a causa, precisament, del seu particular tarannà: el temperament de l'obra de Desclot, poc propici a manifestacions nacionalistes (o regionalistes), hauria estat l'entrebanc més important des del punt de vista editorial. La *Crònica* de Muntaner, que donava una visió global més encertada de tot el període d'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó, la que tenia, entre totes les cròniques, una consciència nacional més precoç, ja havia estat impresa a València el 1558 i, al cap de poc, el 1562, s'imprimiria també a Barcelona (RUBIÉS, 1999: 15).⁹ Fins i tot anterior a la *Crònica* de Muntaner era la primera edició del *Libre dels feyts* de Jaume I, realitzada el 1557. Mentrestant, en canvi, la *Crònica* de Desclot havia de conformar-se a circular de forma manuscrita. Cal considerar, doncs, la possibilitat que el caràcter més sobri, realista i objectiu de la nostra *Crònica*, si bé en permetia una certa circulació manuscrita, cridés poc

7. L'edició no és pròpiament crítica, ja que el propi Coll i Alentorn admet que no pogué consultar tots els manuscrits, i que el seu treball és el resultat d'una selecció duta a terme només amb aquells testimonis que tingué a l'abast (1949-51: I, 193).

8. Mentre Coll i Alentorn destaca la influència de la *Crònica* de Desclot sobre la de Muntaner, malgrat que ben discreta, ja que Muntaner l'usa, segons Coll i Alentorn, amb una gran llibertat i potser recordant-la només de memòria (1949-51: I, 175), Rubió i Balaguer escriu que «El mismo Muntaner, que medio siglo después coincidía con Desclot en dedicar gran parte de su libro al reinado de Pedro el Grande, no sólo no aprovechó como fuente histórica la crónica de su antecesor, sino que ni siquiera llegó a conocerla» (1911: 176).

9. L'edició valenciana responia a un patriotisme local de València i, a part d'ésser publicada per ordre del consell de la ciutat, aparegué amb un subtítol on es posava de manifest l'accent en la figura de Jaume I, que reconquerí la ciutat als àrabs el 1238 (RUBIÉS, 1999: 15).

l'atenció dels impressors que, aleshores igual que ara, buscaven «vendre» un producte tot aprofitant, quan era el cas, un especial *estat d'esperit* entre els compradors potencials.¹⁰

III

Mentre aquest *estat d'esperit* no arribava, la difusió manuscrita de la nostra *Crònica* anava creixent. Gràcies a aquesta gran difusió la seva vida fou molt agitada, i la seva integritat no es respectà pas sempre. Els estudis de Jordi Rubió i de Coll i Alentorn han demostrat que la nostra *Crònica* aviat s'inclogué en compilacions, juntament amb d'altres obres historiogràfiques i que, fruit d'això, va ser sotmesa a alteracions respecte de l'original. De la mateixa manera, a mitjan segle XIV, es va imposar la idea de combinar en un mateix text la *Crònica* de Desclot amb la de Muntaner, fet que originà contaminacions i confusions (COLL I ALENTORN, 1949-51: I, 176).

Ja al segle XV, l'obra de Desclot es converteix en la font principal de llibres on s'aborda la història de Catalunya, com el *Flos Mundi* (1407), la *Crònica Universal* (1425) o les *Històries e conquestes dels excellentíssims reys de Aragó e de llurs antecessors los comtes de Barcelona* (1438), de Pere Tomich, alhora que esdevé font per a llibres no

10. L'*estat d'esperit* adequat a la nostra *Crònica* sorgiria, com veurem més endavant en aquest treball, a redós dels esdeveniments que acabarien amb la Guerra dels Segadors. Per la seva naturalesa, en canvi, la *Crònica* de Muntaner gaudí molt més sovint d'un vent favorable: a part de la impressió primerenca de la seva versió original catalana i de diverses reimpressions, l'any 1623 el comte d'Osona Francesc de Moncada n'adaptà, en castellà, la part referent a l'anada dels almogàvers a Grècia amb el títol de *Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos*. L'obra de Moncada, que enfronta les versions de Muntaner amb les dels historiadors grecs Gregoras, Paquimeres o Calcocondilis, té poc a veure, malgrat el que pugui semblar a simple vista, amb la de Cervera. Mentre Moncada elabora un text nou a partir de la *Crònica* de Muntaner, Cervera es limita a fer d'editor de la de Desclot. Resulta interessant d'observar, però, com la *Crònica* de Muntaner, en aquesta peculiar versió de Moncada, despertà un considerable interès en el segle XIX, amb múltiples edicions (Madrid, 1805, 1883; París, 1828, 1841...). Lluís Faraudo ho ha posat en relació al creixent nacionalisme europeu del XIX i a l'estat d'exaltació de l'opinió pública davant de mostres d'heroisme com la de lord Byron, precisament a l'escenari d'aquell llibre, Grècia (veg. FARAUDO, 1947).

estrictament històrics, com ara la novella d'autor anònim *Curial e Güelfa*.

La transmissió del text més enllà de l'edat mitjana, és a dir, durant l'edat moderna, experimenta trasbalsos importants. La *desnacionalització* de Catalunya començada amb la mal denominada «Decadència»¹¹ portà al fet anòmal que molts autors catalans iniciessin les seves obres en llengua catalana i les acabessin en castellà.¹² És el cas, dins de la historiografia, de Pere Anton Beuter i la seva *Segunda parte de la Crònica General* (1551), on reconeix explícitament com a font de la seva crònica el text de Desclot,¹³ i el de Jeroni Pujades amb la seva *Crònica Universal* (1609), començada en català i acabada en llengua castellana.¹⁴ Així doncs, si les cròniques de Jaume I, Muntaner o Pere III que havien estat editades durant el segle XVI ho havien estat encara en català, quan la *Crònica* de Desclot apareix impresa per primera vegada en ple segle XVII (1616), de la mà de Rafel Cervera, ho fa ja en traducció castellana.

11. Tradicionalment la historiografia catalana s'ha referit amb aquest epígraf al període de la nostra cultura comprès entre els segles XVI i XVIII. Aplicada a la història literària, però, resulta una etiqueta errònia, ja que les connotacions negatives del terme no fan justícia a l'activitat cultural d'aquest període, que, si bé va experimentar una forta davallada pel que fa a l'ús del català (en la producció culta, no pas en la popular) i en la qualitat de les seves obres (comparades amb les dels segles anteriors, especialment el XV), el cert és que les produccions fetes en català seguien els corrents literaris que es donaren arreu d'Europa aleshores: Renaixement, Barroc, Neoclassicisme i Pre-romanticisme.

12. Circumscriuint-nos en l'àmbit de la historiografia, hauríem de dir que, a part de la dicotomia entre català i castellà, alguns historiadors també es decantaren per fer algunes de les seves obres en llatí, com ara Jeroni Pau o Francesc Tarafa.

13. Beuter escrigué en català, l'any 1538, la *Primera part de la història de València*. L'èxit que obtingué el portà a traduir l'obra al castellà i a ampliar-la. La redacció de la segona part fou ja directament en castellà. Les posteriors reedicions són només de la versió castellana (SOLDEVILA, 1962: III, 983).

14. És curiós el cas de Pujades, que no només començà la seva *Crònica Universal* en català, sinó que hi féu una aferrissada defensa de la llengua catalana. Després, però, decidí acabar-la en castellà. Llegim en el prefaci: «Desijaven alguns fos aquesta obra escrita en llengua castellana, com aquella que és més estesa i entesa per les nacions estrangeres. Però no és estada possible altra cosa del que s'és fet, així per no ser ingrat a la pàtria y nació, deixant la pròpia per altra llengua y lo natural do per les gràcies estranyes: com també per ser tota la obra de Catalunya, y dedicada a persones de tanta magnificència i lustre» (SOLDEVILA, 1962: III, 987, nota 24).

IV

Tradicionalment s'ha considerat Jerònimo Zurita, el cronista aragonès, com el primer gran historiador modern de la Península. És a partir dels seus *Anales de la Corona de Aragón* (1562-79) que la *Crònica* de Desclot esdevé realment pública i notòria entre els historiadors del país, ja que en la seva gran obra historiogràfica Zurita usa desimboltament el text de Desclot com a font històrica i li reconeix el seu valor de testimoni objectiu.¹⁵ És l'obra de Zurita, doncs, la que crea l'*estat d'esperit* idoni per a la publicació del nostre text. Aquell caràcter més sobri, realista i objectiu que abans l'havia relegat a una circulació marginal, és precisament el que ara li obre les portes de la impremta, mercès a la difusió feta des dels *Anales* de Zurita. El mateix traductor Cervera, en el pròleg de la traducció, sembla reconèixer-li aquest mèrit quan diu que s'ha sentit impellit a donar notícia dels fets de la *Crònica* «pasando por ellos tan de corrida Jerónimo Zurita, aunque tuvo noticia desta obra y la alaba en muchas partes, no diciendo (por no ser obligado a ello) sino solamente lo que había menester para su intento».

També cal atribuir a Jerònimo Zurita, mitjançant els seus *Anales*, els primers esforços duts a terme a la Península per a construir una temptativa d'encaix satisfactòria dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó dins de la nova Espanya imperial. S'ha parlat molt del desequilibri que hi havia entre el paper de Castella i el dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó en aquella nova Espanya dels Àustries, desequilibri degut a factors demogràfics i econòmics sobretot, cosa que menà a una creixent castellanització de la cort i dels seus cercles més immediats. El panorama sorgit del matrimoni entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella (1469) portà, a la pràctica, a una acció de govern cada vegada més centralitzada a Castella i més allunyada de la perifèria catalana. La nova política espanyola, d'arrel clarament castellana,

15. Tant Jordi Rubió i Balaguer (1911: 179) com Coll i Alentorn (1949-51: I, 180) coincideixen a assenyalar la importància d'aquest fet en la presa de prestigi de la *Crònica* de Bernat Desclot. Considerem, a més, la gran influència que va tenir Zurita en els historiadors catalans del tombant de segle XVI i XVII (DURAN, 2001: 57).

portà a la llarga (i no tan a la llarga) a un cert bandejament de Catalunya dels afers d'estat i això ocasionà, entre alguns sectors de la petita i mitjana noblesa acostumats a sentir-se importants, un cert desassossec. Aquests sectors se sentien discriminats i exigien que es reconegués el seu patriotisme català dins d'un horitzó imperial hispànic (RUBIÉS, 1999: 4). La recuperació de la nostra memòria històrica fou vista, des d'aquests sectors, com la millor manera de reivindicar el paper decisiu que creien que havia de tenir Catalunya en el marc d'aquella nova Espanya dels segles XVI i XVII.

Cristòfor Despuig, en els seus *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* (1557), demostra aquest tarannà en queixar-se de l'exclusió que fan els castellans de Catalunya en parlar d'Espanya i afirma, ple d'orgull hispànic, que Catalunya «no sols és Espanya, mas és la millor Espanya» (DESPUIG, 1996: 97).¹⁶ La seva indignació s'estén fins als seus col·legues castellans en acusar-los, en la figura de Juan Sedoño, autor d'una *Summa de varones ilustres* (1551), de silenciar intencionadament la història antiga de Catalunya. Llegim de Sedoño que «per no donar glòria ni honra ad algun espanyol que no fos castellà, ha dissimulat les obres dignes de memòria de molts reis particulars d'Espanya i especialment de la Corona d'Aragó i comtes de Barcelona, que no sols eren iguals als més senyalats reis de Castella, però, encara, segons ma opinió, los foren de conegut avantatge» (DESPUIG, 1996: 87). En aquesta mateixa òrbita trobaríem al traductor Cervera, defensor

16. Despuig mostra una gran indignació per tots aquells historiadors castellans que han negligit la història de la nostra nació dins de la gran història d'Espanya. Igualment es queixa d'aquells que «estan en lo mateix de voler nomenar a Castella per tota Espanya» (DESPUIG, 1996: 92). El propi nom d'*Espanya* generà fortes controvèrsies: els historiadors castellans, d'ençà el segle XIII, es consideraven cronistes d'Espanya malgrat ser-ho únicament de Castella, perquè consideraven Castella la part més important d'Espanya i l'única que representava l'idea global peninsular heretada de l'època romana i gòtica. Els historiadors catalanoaragonesos, en canvi, continuaren emprant el terme *Espanya* igual com antigament, és a dir, en referència a l'àmbit geogràfic de la península Ibèrica. Amb la impremta i la major divulgació d'aquestes cròniques, la convivència entre els que defensaven els dos conceptes es malmeté i els cronistes catalanoaragonesos se sentiren perjudicats, al silenciar, els castellans, les histories dels reis d'Aragó quan es referien a Espanya. Com a resposta sorgiren, en clau catalana, les *Cròniques d'Espanya*, de Pere Miquel Carbonell i les *Histories e conquestes dels reis d'Aragó*, de Pere Tomic, històries d'Espanya, però on se silenciava el paper de Castella (DURAN, 2001: 52-53).

de reivindicar el nostre passat nacional a ulls de la resta d'Espanya, tot fent-nos mereixedors del lloc destacat que, per justícia històrica, ens pertocaria en el projecte espanyol.

V

Els privilegis de què gaudien els antics territoris de la Corona d'Aragó (les seves lleis i *Constitucions*) esdevenien, sempre que hi havia conflictes d'ordre econòmic, com era el cas en aquell tombant del segle XVI, font de controvèrsia i hostilitat envers Catalunya, hostilitat manifestada de molt distinta manera (però manifestada, al cap i a la fi) des del regnat de Carles I fins al de Felip IV (i el seu ministre el comte duc d'Olivares).¹⁷ Conseqüència d'aquestes tensions són l'abrivament interessat contra Catalunya (des de la cort espanyola) i el bandejament de personalitats catalanes de les empreses hispàniques més transcendents (SOLDEVILA, 1962: II, 949). El problema de fons era sempre el mateix: la incompatibilitat entre el sistema constitucional català i les necessitats de la política imperial espanyola (RUBIÉS, 1999: 3).

Francesc Soranzo, ambaixador espanyol a Itàlia entre 1597 i 1602, no ignorava el perill que representava tenir massa temps descontents als catalans, i en una missiva al monarca l'aconsellava fermament de no exasperar-los amb les seves exigències, «estant aquests regnes cap als confins de França» (SOLDEVILA, 1962: II, 955). Certament, l'amenaça secessionista era un fet, però sí per una banda les ànsies de lli-

17. A finals del segle XVI Felip II (1556-98), la preocupació catòlica del qual l'havia menat a lluites de religió amb els calvinistes francesos a la frontera i amb els protestants a Holanda, morí i deixà com a successor el seu fill Felip III (1598-1621). Aleshores, però, Espanya ja s'encaminava inevitablement cap a la decadència, tant a l'interior com a l'exterior. El cost de les nombrosíssimes guerres (especialment a Holanda) i la posterior expulsió dels moriscos de la Península (1609-14), ocasionaren una aguda crisi econòmica i demogràfica. En conseqüència, l'or americà i els impostos a l'exsangüe Castella no foren suficients per a sustentar les polítiques imperialistes del govern espanyol i Catalunya, que en virtut de les seves lleis i *Constitucions* gaudia d'un règim tributari diferenciat del de Castella (i francament més beneficiós), era vista amb antipatia per part dels altres territoris de la Corona d'Espanya.

bertat dels catalans els feien mirar tot sovint cap a França, per una altra és innegable que resulta gairebé inherent al patriotisme català el sentiment antifrancès (TATE, 1976: 183-93), el qual podem considerar que arrenca ja dels temps de la Corona d'Aragó i l'antiangevinisme. Sentiment antifrancès que es manifestà ben clarament en la guerra civil catalana del segle xv, quan una nova invasió francesa de l'Empordà (1462) té la virtut de despertar el patriotisme dels catalans i convertir en una lluita nacional, de defensa del país davant de l'enemic estranger, el que fins llavors havia estat una guerra civil entre catalans de distinta mentalitat política (SOBREQUÉS, 1987: I, 226). També el 1640, en la guerra per la independència, França juga un paper important en les aspiracions secessionistes d'alguns catalans i s'observa clarament com el país resta dividit pel que fa a les simpaties pels seus veïns: a una banda, els catalans antiespanyols que s'havien llençat als braços dels francesos i, a l'altra, els fidels a la corona d'Espanya.

VI

Entroncant amb la generació de Beuter, Despuig o el propi Zurita, Rafel Cervera¹⁸ participa d'aquella tradició historiogràfica que pretén afirmar el paper preponderant de Catalunya i els catalans dins de la construcció peninsular i que se serveix de la història antiga del Principat per a fer-ho. Cervera pertanyeria a aquells sectors descontents amb

18. Cervera fou ciutadà honrat de Barcelona i receptor de l'ofici de mestre racional l'any 1616, en sortir la traducció de la nostra *Crònica*. A part, sabem que fou conseller de Barcelona l'any 1627 i que escrigué una voluminosa obra, també en castellà, titulada *Discursos históricos de la fundación y nombre de la ciudad de Barcelona* (1633). Podríem inserir aquesta obra de Cervera dins la història de caràcter més local, a l'ombra d'altres cròniques com la ja esmentada dels *Colloquis* de Despuig o del *Llibre de les grandeses de Tarragona* (1573), de Lluís Ponç d'Icard. Aquesta obra de Cervera, inèdita en edició moderna, es troba actualment a la Biblioteca Nacional de París (Ms. Esp. 397-398). A l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona n'hi ha una còpia manuscrita per S. Sanpere i Miquel (ms. B, 111-113) (citat a SIMÓN, 2001: 141 nota 15; veg. també 146). Ja que en aquest article només m'he proposat de donar notícia de la *Historia de Cataluña*, remeto tot aquell que vulgui saber alguna cosa més sobre la biografia de Rafael Cervera a l'estudi que he realitzat a propòsit de la reedició parcial de 1793. Vegeu GENÍS 2006.

el menyspreu dispensat pels castellans als altres espanyols de l'imperi i, creient com Despuig que els catalans érem, no només espanyols, sinó els millors espanyols de tots, a partir de la seva traducció hauria pretès rescabalar aquest greuge. El traductor, que en molts moments actua també com a editor, enfrontant diverses versions, no amaga quines són les seves fonts: Beuter, Zurita, Tarafa, Carbonell, etc. Tots ells participants d'aquesta mateixa visió nostàlgica i patriòtica que reacciona al domini castellà del projecte espanyol (RUBIÉS, 1999: 26).¹⁹

La generació de Cervera (que és també la generació de Jeroni Pu-jades, Jaume Ramon Vila, Francesc Diago, Esteve Gilabert Bruniquer, Esteve de Corbera, Joan Roig i Jalpí, Dídac Montfar, Francisco de Gilabert o Andreu Bosch, entre d'altres) és deutora de la generació d'historiadors anteriors, els Despuig i Zurita, i prepara el terreny per a l'enfrontament ideològic amb la política del comte duc d'Olivares (RUBIÉS, 1999: 16). És la qüestió de sempre: quin ha de ser el paper de Catalunya a Espanya? No ens podem estar de reproduir aquella coneguda memòria on el privat del rei li feia esment al monarca del que, per a ell, eren els principals problemes d'Espanya. Li diu: «Tenga V. M. por el negocio más importante de su monarquía el hacerse rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente V. M. con ser rey de

19. Cervera fa ús d'un interessant sistema de notes a peu de pàgina en el qual constata diferències entre alguns passatges de la crònica que ell està traduint i d'altres que, de primera o segona mà, controla. A propòsit d'això llegim en el pròleg que «por no desbaratar el estilo del autor se han puesto las adiciones del margen, en las cuales se declaran los nombres y otras cosas que el autor deja algún tanto obscuras». En aquestes notes apareixen, entre d'altres, Pere Tomic, Pere Antoni Beuter o Pere Miquel Carbonell, autors, tots ells, d'històries d'Espanya en què se silencia el paper de Castella. També hi apareix Francesc Tarafa, autor d'una *Crònica de la província de Catalunya*. Cal dir que Tarafa també pertanyeria a aquest mateix cercle de personalitats catalanes molestes amb la falta de sensibilitat de Castella. Per fer front al confusionisme ocasionat a l'estranger amb el terme d'*Espanya*, per exemple, Tarafa escrigué, en llatí, una història de les dues corones, el *De origine ac rebus gestis regum Hispaniae* (1553). Daniel Ferrer, que està enllestint la seva tesi doctoral sobre Francesc Tarafa, i a qui hem d'agrair els consells sobre alguns aspectes d'aquest treball, ens diu que potser el nostre traductor no coneixia de primera mà la font de Tarafa a què es refereix, que possiblement era el *De origine*, sinó que la utilitza com a cultura general, o, si més no, a partir de la traducció castellana d'Alonso de Santacruz, apareguda a Barcelona el 1562. En el futur caldrà veure amb més deteniment quina és la utilització de les fonts que fa Cervera.

Portugal, de Aragón, de Valencia, conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo maduro y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla, sin ninguna diferencia» (citat a SOLDEVILA, 1962: III, 984).²⁰ Tot plegat ens porta a constatar una evidència: les tensions ocasionades entre els que, com Cervera, buscaven el reconeixement de Catalunya dins d'Espanya, els que veien als catalans com a elements estranys i desvinculats del projecte imperial que havien d'ésser assimilats (per la força si era necessari), i encara els que, des de Catalunya, veien en França la possibilitat d'esdevenir, algun dia, una nació lliure i sobirana, acabaren per covar l'ambient que desembocaria, poc després, en la guerra de 1640.²¹

VII

Ens hem referit més amunt al fenomen de *desnacionalització* del país que tingué com a resultat l'abandonament de la llengua catalana per bona part dels seus escriptors. Aquest procés, iniciat al segle XVI, i que donà lloc, com ja hem comentat, a fets editorials realment curiosos, assoleix major rellevància d'ençà el segle XVII. Així doncs, mentre Despuig encara narra els *Colloquis* en la seva llengua natal, el català (i en fa una aferrissada defensa en contra d'aquells que, essent catalans, escriuen en castellà), Cervera troba que el castellà resultarà una llengua entenedora a més gent i, per tant, més adequada a la seva intenció propagandística. No devia ésser exempta, tampoc, aquesta tria lingüística de certs condicionaments editorials, perquè hem de tenir present que, amb la invenció de la impremta, s'abarateixen els costos dels

20. La voluntat uniformadora de Castella i la seva apropiació de la idea d'Espanya venien ja de lluny: López Madera, autor de les *Excelencias de la Monarchia y Reyno de España* (1597) deia que «el reyno de España es verdaderamente uno», perquè «el derecho y señorío de toda ella, España siempre estuvo, y se continuó en los reyes de León y Castilla, sucesores legítimos del rey don Pelayo» (citat a DURAN, 2001: 53).

21. Les Corts reunides per Felip II el 1564 ja foren molt mogudes, i molt abans de 1640 ja es respirava un ambient que podríem qualificar, amb totes les cauteles del món, de «prerevolucionari». La diferència entre llavors i 1640 fou el context: la presència i abús de la soldadesca castellana a Catalunya el 1640 fou la gota que féu vessar el vas (PALOS, 1999: 8 i 12).

llibres i s'universalitza la seva difusió. Com a conseqüència d'això, els factors econòmics i socials adquireixen molta rellevància en l'empresa editorial, no només a l'hora de transmetre les obres literàries, sinó fins i tot en la seva creació. Llegim en el pròleg de Cervera:²²

...visto que los libros catalanes no serían expidiente en otras provincias y que la nuestra [llengua] les daba menos ganancia [als impressors], habiendo impreso tantos libros extraños, pocas veces se han querido ocupar en imprimir los de la lengua propia. Como se ha visto en la historia de sus tiempos que escribió Bernardo Desclot, caballero catalán, cerca de los años de mil y trecientos de nuestra salvación, que siendo muy curiosa y verdadera, por estar escrita en lenguaje catalán antiguo, jamás ha sido impresa después que se usa la impresión. Por lo cual, movido con justo celo de la honra de un paisano mío tan honrado, y porque el tiempo no destruya ni acabe la memoria de tales y tan famosos hechos [...] he resuelto de traducirla en romance castellano, que es más estimado, conocido y entendido en el mundo, para que todos lo puedan gozar y relatar cosas tan dignas de saberse y tan poco merecedoras de eterno olvido.²³

Dues consideracions al respecte: primerament, Cervera diu que ha resolt de traduir la *Crònica* al castellà perquè el castellà és una llengua més prestigiosa, coneguda i entesa arreu que no pas la nostra catalana,

22. Els pròlegs són una valuosa font d'informació pel que fa al pensament de molts autors. Així doncs, en el pròleg als *Colloquis* de Despuig hi llegim una clara apologia del català: «No he volgut escriure-la [la seva obra] en llengua castellana per no mostrar tenir en poc la catalana, i també per no valer-me de llengua estranya per a llustrar i defensar la naturalesa pròpia, que és la principal intenció de mon treball; ni tampoc la he volguda escriure en llatina perquè no pareguera ser tan generalment tractada i entesa per los de nostra nació com jo volguera, per honra i contentament dels quals s'és escrita» (DESPUIG, 1996: 43). Ja hem citat també, en una nota més amunt, la defensa de la llengua catalana feta per Pujades al començament de la seva *Crònica Universal*.

23. En la preceptiva autorització reial llegim aquestes paraules del mestre fra Agustín Osorio, que premia encomiàsticament el clar castellà usat per Cervera en la seva traducció, en contraposició a l'obscur català de Desclot: «Hallo que quedan los catalanes destos tiempos más obligados a Rafael Cervera, que con tanta claridad y facilidad de estilo da noticia a todos de las heroicas hazañas de sus mayores, que ellos a Bernardo Desclot, que con tanta remisión y obscuridad las escribió». Transcripc segons els criteris d'edició que m'he marcat per al treball de tesi doctoral: *La Historia de Cataluña de Rafael Cervera. Edició i estudi d'una traducció castellana de la Crònica de Bernat Desclot* (vegeu, en una nota al peu en l'apèndix, quins són aquests criteris).

i que és a causa de la llengua catalana en què està escrita originàriament la *Crònica* que els impressors se n'han desentès fins ara, perquè publicar obres en català els dóna menys guany que si es dediquen a publicar obres escrites en llengües majoritàries, com ara el castellà. Segonament, i pel que fa a l'afirmació del traductor que el castellà és una llengua de major prestigi i universalitat que el català, hem de dir que, potser sense ser-ne conscient, Cervera estava pujant al carro dels que llavors acusaven el català de *curtedat*, entenent per *curtedat*, sobretot, escassetat de recursos lèxics. El clergue Onofre Menescal, en un seu sermó publicat el 1602, atacava els arguments dels que pensaven com Cervera tot dient que «si [curtedat] vol dir que no tenim tants vocables com los castellans és no saber-la, puis és fertilíssima. Si entenen que és curta perquè no és comuna i no l'entenen tots, té raó, però això és molta alabança de nostra llengua –*Difficiliaque pulchra*, digué l'altre: les coses millors no són fàcils sinó dificultoses, i per ser-ho tant nostra llengua la saben tan pocs. Si vol dir que és curta perquè los vocables no són tan llargs com los d'altres llengües, acerta-ho, però esta és entre altres una grandesa de nostra llengua, que essent curts los vocables la significació sia llarga» (FELIU-MARTÍ, 1992: 43). També el franciscà Andreu Bosc, cònsol a Perpinyà durant la invasió francesa del Rosselló l'any 1639, en el seu intent de tornar a «sa finor i perfecció» el català, deixa dit que el que «es diu comunament de la llengua catalana [que] és estèril, curta i malsonant, i les altres, com la llatina, castellana i altres, fecundes, abundants, fèrtils i sonores, és falta de consideració» (FELIU-MARTÍ, 1992: 56).²⁴ Per què, doncs, una traducció al castellà de la *Crònica*?

VIII

Ras i curt: d'ençà la unió de Castella i Aragó, les identitats catalana, valenciana i aragonesa s'integraren en un horitzó hispànic que cada vegada era més castellà i excloent (RUBIÉS, 1999: 6). Resultat d'això en

24. No obstant tot això, és ben cert que la versió castellana de la *Crònica* va gaudir d'una excel·lent difusió que, sens dubte, va contribuir al fet que els historiadors se'n poguessin beneficiar vastament (COLL I ALENTORN, 1949-51: 181).

fou la nova *ideologia lingüística* de l'època: l'única llengua que assolí una dimensió nacional en el mosaic que era aquella Espanya de Felip III, atenent a la pèrdua de pes específic de la corona aragonesa, fou el castellà (RAFANELL, 1991: 9). Així doncs, tant des del punt de vista polític (de força) com des del punt de vista estrictament editorial (és a dir, econòmic), el castellà esdevingué més adient per a una empresa com la de Cervera: reivindicar el paper dels catalans, mercès a les seves gestes passades, dins d'aquesta nova Espanya.

El destinatari del llibre, Luis Fernández de Córdoba, Cardona i Aragó (1582-1642), un gran d'Espanya descendent de l'illustre llinatge català dels Cardona, casa perfectament amb l'esperit de la traducció. Llegim a la dedicatòria:

Hallando en muchas partes desta historia, por voto de su rey, alabado a Ramón Folch, vizconde de Cardona, antecesor de V.E. de valeroso y cortés [...] y habiéndola escrito Bernardo Desclot, caballero catalán de nación, aficionado a la antiquísima casa de Cardona, que tanto la ilustra, y después traducida por otro más que todos obligado a ella, parece lance forzoso haber de salir a luz bajo del amparo de V.E.

Luis Fernández de Córdoba era descendent d'una de les branques castellanes dels Cardona. Fou duc de Sesa, Soma i Baena, marquès de Poza, comte de Cabra, Palamós i Olivito, vescomte d'Iznájar, baró de Bellpuig, Linyola i Calonge, comanador de Sant Jaume i almirall de Nàpols. A més, se'l recorda per haver estat el gran protector i mecenes de Lope de Vega, amb qui tingué una correspondència constant d'ençà l'agost de 1605, quan Lope visità Madrid.²⁵ Pel que fa al seu

25. Aleshores el de Córdoba i Cardona tenia 23 anys, la meitat que Lope, i era un gran amant de les lletres, a part de les dones, dues aficions que també compartia Lope, i que els serví per a encetar una amistat que duraria tota la vida. Són famoses les baralles a capa i espasa pels carrers de Madrid i Toledo on es veieren involucrats tots dos, amb el consegüent escàndol a la cort. A partir de les cartes escrites per Lope al duc de Sesa sabem que el 1611 el duc fou desterrat de Castella, possiblement a causa d'una baralla amb el duc de Maqueda, on es produïren algunes «cuchilladas». També hi ha qui apunta altres motivacions pel desterrament, com les esmentades per Cabrera de Córdoba: «También se ha querido decir que no gustaba [el Rei] de la merced que el Príncipe le hacía, que se aficionaba mucho y holgaba le viese de ordinario y le pedía algunas niñerías de que se gusta en aquella edad, y se le mandó que no entrase en el

semblant polític, únicament assenyalar que restà fidel a Felip IV el 1640, quan esclatà a Catalunya la Guerra dels Segadors.

IX

CONCLUSIONS

1. Al segle XVI es produeix un desvetllar generalitzat del gust de la gent per la seva història, i es publiquen les cròniques de Jaume I, Muntaner i Pere III. Condicionaments de tipus editorial haurien endarrerit la publicació de la *Crònica* de Desclot fins al segle XVII (en traducció castellana), quan, aleshores sí, hi devia haver un públic potencial, sobretot a partir del reconeixement ocasionat pels *Anales* de Jerónimo Zurita. A propòsit dels *Anales*, creiem nosaltres que seria més convenient de veure'ls com la primera manifestació d'aquest nou interès per la història, i no pas com el seu atiador. Zurita seria només el primer esglaó d'aquesta nova tradició historiogràfica que començava a sorgir al segle XVI i que sentia la necessitat de rescatar de l'oblit la nissaga dinàstica dels antics reis d'Aragó i comtes de Barcelona per oferir als lectors una visió històrica pròpia, local, «aragonesa», capaç d'encaixar dins d'un marc més ampli, imperial i espanyol.

2. Fruit de la greu crisi econòmica d'Espanya, Catalunya estava constantment sota sospita, ja que les seves *Constitucions* li atorgaven uns privilegis vistos amb mals ulls des de Castella. L'acomplexament per gaudir d'aquests privilegis i la incomoditat per restar marginats del projecte hispànic, capitanejat per Castella, hauria dut nobles i intel·lectuals catalans (i aragonesos) a buscar en el passat més llunyà (fins a l'època dels gots, si feia falta)²⁶ l'instrument capaç d'articular

aposen to de Su Alteza, con decir que no es bien dar lugar a que se pierda el respeto a los Príncipes con la mucha familiaridad» (CASTRO I RENNERT, 1969: 536, nota 189). A l'amistat de Lope respongué el duc de Sesa pròdigament amb favors i donatius i, com a agraïment, Lope li dedicà al duc l'edició d'algunes de les seves cèlebres *Comedias*, com la *Parte cuarta de Comedias* (1614) o la *Séptima* (1617), a part d'altres obres.

26. Com a justificació del procés de reconquesta nasqué al segle XII la idea que els reis castellans eren descendents directes dels antics reis gots i, per tant, eren reis d'Es-

una consciència històrica catalanista lligada a una perspectiva imperial espanyola. És entre aquests esforços on cal situar la nostra traducció. La traducció i publicació d'un text on l'autor començava explicant els inicis remots de la nació catalana i acabava recreant-se en la valentia dels catalans davant de la invasió dels francesos de Felip l'Ardit casava perfectament amb *l'estat d'esperit* d'aquells moments, dos anys abans de l'esclat de la Guerra dels Trenta Anys i amb els francesos, de nou, encarats amb els interessos peninsulars. La *Crònica* de Desclot devia ésser llegida, en aquell marc, com un monument a la fidelitat, valentia i sacrifici dels catalans envers els seus reis. La traducció al castellà de la *Crònica* (és a dir, a l'única llengua entenedora per a la gent de Castella),²⁷ no era, doncs, sinó una declaració d'intencions: davant les tribulacions que s'albiraven, els catalans, com sempre havien fet, sabrien estar a l'alçada i posar-se al costat del seu monarca.²⁸

3. Aparegué, durant aquesta època, un nou tipus de literatura associada al progrés de la impremta: la premsa política (ELLIOT, 1998: 447). Es tractava de pamflets apologètics en forma de fullets solts que es divulgaven a tort i a dret per places i mercats i on partidaris d'una o altra causa provaven de desacreditar el rival amb tota mena d'arguments. Henry Ettinghausen posa de manifest l'increment espectacular de relacions d'aquesta mena que hi hagué a casa nostra d'ençà els primers de-

panya com ho havien estat aquells. El cardenal català Joan Margarit (autor del *Paralipomenon Hispaniae*) reacciona contra aquesta tendència i passa a defensar que els reis d'Aragó i comtes de Barcelona també procedien dels reis gots i que el mateix nom de catalans venia, etimològicament, de «gotolans», és a dir, de gots (DURAN, 2001: 49). D'aquesta manera també els catalans esdeveníem, a ulls de la Història, legítims hereus a capitanejar el projecte imperial espanyol.

27. Resulta revelador que Cervera tradueixi al castellà la *Crònica*: si la seva voluntat hagués estat de fer conèixer els fets de la *Crònica* de Desclot entre els seus compatriotes catalans, la llengua emprada hauria estat, òbviament, el català (com en el cas dels *Colloquis* de Despuig). Si, en canvi, s'hagués proposat (com hem vist que féu Tarafa amb el *De origine*) de donar notícia dels fets de la nostra història a l'estranger, la llengua que segurament hauria emprat hauria estat el llatí (que als segles XVI i XVII era la llengua europea de cultura). L'ús del castellà delata, en canvi, que la seva intenció és fer conèixer la nostra història als altres territoris d'Espanya, especialment a Castella.

28. Si bé és cert que els catalans (també els catalans com Cervera) estimaven les lleis i institucions del país, aquestes no podien existir, consideraven, sense l'amor a la monarquia que les feia possibles. És a dir, sense unes no era possible l'altra, i viceversa (DURAN, 2001: 46).

cennis del segle XVII i fins al final de la Guerra dels Segadors (ETTINGHAUSEN, 1993:13). Tindria sentit, doncs, de situar la impressió de la *Crònica* de Desclot, amb la seva tercera part dedicada a la invasió francesa i a la defensa catalana, en aquest inici de segle, perquè existia un públic interessat per la història i unes circumstàncies politicomilitars que podien ésser hàbilment aprofitades.²⁹ Eulàlia Miralles ha posat de manifest com el poder propagandístic i divulgatiu de la història es va adequant, amb el temps, als nous estats moderns d'Europa fins a convertir-se en un vehicle fins a cert punt propagandístic (MIRALLES, 2001).

4. La utilització per part de Cervera de la llengua castellana en comptes del català respon al fet que, en clau espanyola, el castellà era l'única llengua que havia assolit una dimensió nacional entre tots els territoris d'Espanya, i esdevenia un vehicle de propaganda més eficaç. Cal despullar aquesta tria lingüística de qualsevol altra possible consideració, perquè, com assenyala August Rafanell, encara que avui ens pugui sorprendre, durant el període previ a la Guerra dels Segadors circulaven multitud de fullets anticastellans escrits precisament en llengua catalana, fet que deixa entreveure la desconexió que hi havia entre la consciència lingüística i la consciència nacional (RAFANELL, 1987: 612).³⁰

5. Finalment, la dedicatòria de l'obra a Luis Fernández de Córdoba i Cardona (un significat cortesà molt proper al monarca i, a més, descendent d'aquell mític Ramon Folch de Cardona), desafecte a la

29. No és també en un ambient d'exaltació propagandística, durant els convulsos anys finals del segle XIII, que sorgí, originàriament, la *Crònica* medieval de Desclot? (CINGOLANI, 2004: 8).

30. L'historiador Ferran SOLDEVILA ens indica que bona part dels escrits revolucionaris de 1640 foren redactats en la llengua dels opressors (1962: III, 983). Fins a tal punt era manifesta aquest «desconnexió» que Francesc Martí Viladamor, un dels publicistes més prolífics i influents a la Catalunya de la Guerra dels Segadors, autor d'una *Noticia universal de Catalunya* (1640) on pretenia provar els privilegis catalans i legitimar la rebel·lió contra Felip IV, és autor, en castellà, d'obres com: *Cataluña en Francia* (1641), *Castilla sin Cataluña* (1640) i *Avisos del castellano fingido al insigne Principado de Catalunya* (1641). En aquesta mateixa línia propagandística trobaríem el framenor de Blanes Joan Gaspar Roig i Jalpí, autor d'un *Tratado de las excellencias y antigüedades del priorato de Santa María de Moyá* (1668). Precisament és Roig i Jalpí el veritable autor que s'amaga rere el nom de Bernat Boades, el presumpte autor del *Libre dels feyts d'armes de Catalunya* (que es creia del segle XIV) i que és, en realitat, una hàbil mostra de manipulació històrica que només s'entén a l'empara de l'estat d'esperit que donà naixença a la Guerra dels Segadors (Coll i Alentorn, 1948: IV, 34).

causa catalana durant els aldarulls de 1640 i posicionat al costat del monarca Felip IV, també corroboraria tot el que hem dit fins ara.³¹ És, doncs, a la llum dels esdeveniments previs a la Guerra dels Segadors que millor s'entén l'aparició d'aquesta nostra traducció.

DANIEL GENÍS I MAS

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CARBONELL 1997: Agustí ALCOBERRO (ed.): Pere MIQUEL CARBONELL, *Cròniques d'Espanya*, 2 vols., Barcelona, Barcino, 1997.
- CASTRO I RENNERT 1969: Américo CASTRO i Hugo A. RENNERT, *Vida de Lope de Vega (1562-1635)*, Salamanca, Anaya, 1969.
- CINGOLANI 2004: Stefano Maria CINGOLANI, *Historiografia al temps de Pere II i Alfons II (1276-1291). Edició i estudi de textos inèdits: 3. Gesta Comitum Barchinonensium IV*, «Llengua & Literatura», núm. 15, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2004, ps. 7-30.
- COLL I ALENTORN 1948: Miquel COLL I ALENTORN (ed.): Bernat BOADES, *Libre dels feyts d'armes de Catalunya*, 5 vols., Barcelona, Barcino, ENC, 1930-48.
- COLL I ALENTORN 1949-51: Miquel COLL I ALENTORN (ed.): Bernat DESCLOT, *Crònica*, 5 vols., Barcelona, Barcino, ENC, 1949-1951.
- COLL I ALENTORN 1951: Miquel COLL I ALENTORN, *La historiografia de Catalunya en el període primitiu*, Barcelona, IEC, 1951.
- DESPUIG 1996: Joan TRES (ed.): Cristòfor DESPUIG, *Colloquis de la insigne ciutat de Tortosa*, Barcelona, Curial, 1996.
- DURAN 2001: Eulàlia DURAN, *Patriotisme i historiografia moderna*, «Manuscripts. Revista d'història moderna», núm. 19, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 2001, ps. 43-58.
- ELLIOT 1998: John H. ELLIOT, *La rebelión de los catalanes (1598-1649)*, Madrid, ed. Siglo Veintiuno, 1977.

31. La utilització propagandística de la nostra traducció té continuïtat gairebé dos-cents anys després: el 1793, a les portes de la Guerra Gran, apareix una reedició de la tercera part d'aquesta nostra traducció (la que parla de la invasió francesa de l'Empordà), amb el títol de *Relación histórica de la famosa invasión del ejército de Francia en Cataluña en 1285*. Coll i Alentorn considera que aquesta reimpressió podia ésser feta a iniciativa del propi general Ricardos, capità general de Catalunya en temps de la Guerra Gran, «per ajudar a crear un clima favorable a la pugna contra França» (1949-51: I, 182). Vegeu-ne l'edició i un estudi introductori a GENÍS 2006.

- ETTINGHAUSEN 1993: Henry ETTINGHAUSEN, *La Guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*, 4 vols., Barcelona, Curial, 1993.
- FARAUDO 1947: Lluís FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, *Estudio preliminar y notas que acompañan al texto de la Expedición de los catalanes y aragoneses contra turcos y griegos de Francisco de Moncada*, Barcelona, Asociación de Bibliófilos de Barcelona, 1947.
- FELIU-MARTÍ-TEN-VICENS 1992: Francesc FELIU, Sadurní MARTÍ, Francesc TEN i Josep VICENS (ed.), *Tractar de nostra llengua catalana. Apologies setcentistes de l'idioma al Principat*, Vic, Eumo, 1992.
- GENÍS (2000): Daniel GENÍS (ed.): *La invasió francesa de l'Empordà el 1285. La relació històrica de Rafael Cervera*, Ajuntament de Castelló d'Empúries, Beca Jeroni Pujades de recerca històrica (2006).
- HEREDIA 1891-1894: Ricardo DE HEREDIA, *Catalogue de la Bibliothéque de M. Ricardo Heredia*, 4 vols., París, 1891-1894.
- MASSÓ I TORRENTS 1911: Jaume MASSÓ I TORRENTS, *Pla de publicació de les cròniques catalanes*, dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, MCMIX-X, Barcelona, 1911.
- MIRALLES 2001: Eulàlia Miralles, *Antoni Viladamor: Història general de Catalunya. Edició i estudi*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2001.
- PALAU 1948-1977: Antonio PALAU, *Manual del librero hispano-americano*, 28 vols., Barcelona, 1948-1977.
- PALOS 1999: Joan Lluís PALOS, *Les idees i la revolució catalana de 1640*, «Manuscrs. Revista d'història moderna», núm. 17, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, ps. 277-292.
- RAFANELL 1991: August RAFANELL, *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*, Vic, Eumo, 1991.
- RAFANELL 1987: August RAFANELL, *Notes sobre la interferència lingüística en la literatura catalana del Barroc*, dins *El Barroc. Actes de les Jornades celebrades a Girona el 17/19-XII-87*, Girona, 1987, ps. 611-630.
- RUBIÉS 1999: Joan Pau RUBIÉS, *La qüestió imperial en el pensament polític de la Catalunya moderna: història d'una absència*, «Manuscrs. Revista d'història moderna», núm. 17, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, ps. 207-235.
- RUBIÓ I BALAGUER 1911: Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Consideraciones generales acerca de la historiografía catalana medieval y en particular de la Crónica de Desclot* (tesi doctoral, 1911), reed. dins *Història i historiografia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, ps. 124-192.
- RUBIÓ I BALAGUER 1912: Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Algunes interpolacions en els manuscrits de la Crònica d'en Desclot* (Estudis Universitaris Catalans,

- VI, 1912), reed. dins *Historia i historiografia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, ps. 193-255.
- RUBIÓ I BALAGUER 1955-56: Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Sobre la Crònica de Desclot* (Ressenya de l'edició de la Crònica a cura de Miquel Coll i Alentorn, 5 vols., Barcelona, Barcino, 1949-1951, a «Estudis Romànic», V, 1955-56), reed. dins *Historia i historiografia*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, ps. 333-357.
- SALVÀ 1872: Pedro SALVÀ, *Catálogo de la biblioteca de Salvá*, 2 vols., València, 1872.
- SIMON 2001: Antoni SIMON, *La identitat de Barcelona i dels barcelonins a l'època moderna*, «Manuscrits. Revista d'història moderna», núm. 19, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 2001, ps. 137-153.
- SOBREQUÉS 1987: Santiago SOBREQUÉS i Jaume SOBREQUÉS, *La guerra civil catalana del segle XV*, 2 vols., Barcelona, Edicions 62, 1987.
- SOLDEVILA 1962: Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, 3 vols., Barcelona, Ed. Alpha, 1962.
- TATE 1976: Robert B. TATE, *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*, Barcelona, Curial, 1976.
- VINDEL 1930-1934: FRANCISCO VINDEL, *Manual gráfico-descriptivo del bibliófilo hispano-americano (1475-1850)*, 12 vols., Madrid, 1930-1934.

Apèndixs

I

Tenint en preparació una edició de la *Historia de Cataluña* de Rafael Cervera, seria prematur avançar ara gaires conclusions. Per això ens limitem aquí a oferir un fragment de la versió castellana, a la columna de l'esquerra, contraposat al text de la *Crònica* catalana de Desclot (en l'edició de Coll i Alentorn), a la columna de la dreta. Allò que donava a Coll la sensació de ser una síntesi, creiem nosaltres que és el mètode de traducció de Cervera, que defuig la literalitat servil i prefereix recrear l'estil segons els gustos de l'època.³²

32. Transcrivim el text a partir de la còpia continguda a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll. Hem separat les paraules a la moderna, regularitzat la puntuació, l'ús de les majúscules i la grafia de *i* i *j*, *u* i *v*. Igualment, hem modernitzat l'ús de *b/v*, *s/c/ç/ss*, *x/j*, etc. segons els criteris d'edició de textos d'avui en dia.

[16]
CAPÍTULO XVI

*De lo que sucedió en el cerco
de Gerona y de los conciertos que
hizo Ramón Folch para rendirla,
y cómo llegó aviso al rey, que estaba
en Hostalrique, de la llegada
de Roger de Luria*

En los muchos días que se detuvo el francés en el sitio de Gerona, padeció su ejército muchos y grandes infortunios, porque los fronteros que el rey de Aragón tenía en Besalú, y Ostalrique y otras partes, eran pocos los días que bolviessen sin presas de importancia. Los de Gerona salían muy a menudo a pelear y escaramuçar con los que hallavan más cerca de los muros. Y Dios omnipotente parece que también quiso mostrar su poder en castigar el orgullo desta nación francesa enviándoles una persecución de los más humildes y abatidos animales que ay en tierra, porque se juntaron en aquel campo una multitud grandísima de moscas, del tamaño de una bellota, que, entrándose por las narices y bocas de los caballos, los picaban. Y desto morían luego, sin aprovecharles remedio, ni prevención de mantas ni tancas forradas, de cueros ni otra cosa. Murieron desta plaga, tal como la de Egipto, más de tres mil caballos de precio y veinte mil de los otros.

En las personas puso Dios también la mano, enviando enfermedades diversas, y tal peste que se llevó la mayor parte de aquel poderoso

[160]
CAPÍTOL CLX

*De la pestelència de les mosques que
Déus tramès sobre los francesos*

Diu lo compte que quant la ost dels franssesos hach estat ·i· lonch temps e tengueran asetjada la ciutat de Gerona, en l'endemig haguéran gran mal pres los franssesos en aquella ost e prenían tot dia per rahó de les mescles, e dels assaigs e de les sdemeses que ells fahían los frontalers que'l rey d'Aragó havia posats a Bosoldó, e Ostarich e en los altres loguars de la frontera, e per les requestes que'ls fahían tot dia cels qui éran en l'establiment en la ciutat de Gerona; e nostra Senyor d'altra part, qui tota vegada mantén los humils e poneix los argullosos, tramès-los demunt en aquella ost pastilèncias, e malaltias, e fam e totes malas venturas. Car primerament los tramès pastilèncias de moscas que·y hach, tantes que e'l romanent del món no foren hanch vistes tantes ensemps; e éran mosques ben tan grosses e tan grans com una glan, e entraven per les narils als cavalls e devall per lo ces, que no·y valien mantes, ne tanques de cuyr, ne nengun giny que fessen, que'ls ho poguéssan vedar; e mantinent que'ls éran entrades per ·i· dels lochs demunt dits, no·y havia tant forts ne tan poderós cavall, que tantost no caygués a terra mort fret, axí que bé'n moriren en aquella ost, per aquelles mosques, ·iiii· milia cavalls de preu e ben ·xx·m d'altres, sens tot

ejército, mayormente condes y barones señalados, sin bastar a enterrar los muchos que morían. Esto, en los que habían quedado, causaba pesar y arrepentimiento de haber comenzado la empresa, y tal temor que, de buena gana se volvieren si el empaño no los detuviera. Pero nada bastó cuando vieron su rey enfermo y muerto.
[...]

ssi, que hanch la plaga que Déus donà en Egipta al rey Farahó no poch ésser major que aquesta.

E enaprés Déu donà sobra les gents d'aquella ost diversses malalties e mortaldats, axí que'l terç d'aquelles gents tant grans, e spacialment dels comptes e dels barons, moriren de diversses malalties que Déus los donava, que no-y bestava hom a sabollir, tants na morían tots dies. Per què, si vergonya no·ls fos, se'n foren tornats los franssesos volenters en lur terra e no-u volgueren haver comenssat per neguna res d'aquest món; mas, pus fet s'ere, hagueren star axí entrò que Déus los donà sentència difinitiva, e morí lo rey de Franssa e·ls altres foren desbaratats e ahontats, segons que hoyrets.

Mas laxaré açò e parlaré dels altres afers.

II

Una altra de les diferències constatables a simple vista entre la traducció castellana i l'original català és la divisió per capítols: mentre en l'edició de Coll i Alentorn l'obra s'articula en 168 unitats narratives,³³ en la traducció de Cervera el nombre de capítols es redueix a 63, dividits en tres parts de 23, 21 i 19 capítols respectivament. Hem resolt de transcriure, a continuació, la taula de rúbriques de la versió castellana,

33. Coll i Alentorn respecta la numeració dels manuscrits bàsics, no obstant això, hem de tenir present que és precisament aquest assumpte, el de la numeració dels capítols, un dels que més difereix entre els diversos manuscrits. Caldrà esperar a l'estudi de la futura edició que està preparant l'autor d'aquest article per a esbrinar fins a quin punt aquesta divisió dels capítols que presentem aquí en la seva taula de rúbriques és obra del traductor Cervera o bé del manuscrit del qual copia. La realització d'aquesta tasca queda, doncs, pendent.

indicant, entre parèntesis quadrats, l'equivalència de cada capítol de la nostra traducció amb els de l'edició de Coll i Alentorn, amb la voluntat de facilitar-ne la localització.

Tabla de los capítulos d'esta historia

Libro Primero:

- Cap. I. *De la genealogía del rey don Pedro tercero de Aragón y del destierro del senescal Guillén Ramón de Moncada, y su yda a Aragón*
[pròleg i cap.1]
- Cap. II. *Que quènta la batalla de Fraga, do murió el rey don Alonso, y sucesión del rey don Ramiro el Monje*
[cap. 2]
- Cap. III. *Del casamiento del conde don Ramón Berenguer quarto de Barcelona con doña Petronilla, princesa de Aragón, y de la sucesión que tuvieron*
[cap. 3 fins a la primera meitat cap.4]
- Cap. IIII. *Del casamiento del rey don Pedro y nacimiento del rey don Jaime de Aragón su hijo*
[segona meitat cap. 4]
- Cap. V. *De la gran victoria que alcançaron los christianos de los moros en el puerto del Muradal, donde se halló el rey don Pedro de Aragón con sus cavalleros y gente de a pie, catalanes y aragoneses*
[fins a la primera meitat cap. 5]
- Cap. VI. *Que trata de algunos sucessos de Castilla hasta el levantamiento del rey don Sancho contra su padre, el rey don Alonso el Sabio de Castilla*
[segona meitat cap. 5]
- Cap. VII. *De la muerte del rey don Pedro de Aragón [y] del título con que poseían los condes de Barcelona a la Proença*
[del cap. 6 al cap. 10]
- Cap. VIII. *De lo que sucedió al rey don Jayme en el principio de su reynado y del apercibimiento que hizo para la conquista de la isla de Mallorca*
[del cap. 11 a la primera meitat cap. 30]
- Cap. IX. *De la yda del rey con su armada a Mallorca y como tomando tierra en Santa Ponça tuvo una refriega con los moros*
[de la segona meitat cap. 30 a la primera meitat cap. 35]
- Cap. X. *De lo que sucedió a la hueste del rey de Aragón hasta ponerse sobre la ciudad de Mallorca*
[de la segona meitat cap. 35 al cap. 37]
- Cap. XI. *De lo que pasó en el cerco de la ciudad de Mallorca hasta que los*

- fossos, por las muchas lluvias, quedaron llenos de agua, y la muerte del moro Fatillá*
[del cap. 38 al cap. 40]
- Cap. XII. *De lo que más sucedió en el cerco de la ciudad de Mallorca hasta las fiestas de Navidad*
[del cap. 41 al cap. 45]
- Cap. XIII. *Del assalto y conquista de la ciudad de Mallorca y buelta del rey de Aragón a Cataluña, y relación de los hijos que tuvo en la reyna doña Violante su muger, hija del rey de Ungría*
[del cap. 46 al cap. 48]
- Cap. XIIIII. *De la conquista de la ciudad y reyno de Valencia por el rey don Jayme de Aragón*
[cap. 49]
- Cap. XV. *De la guerra que el rey don Jayme de Aragón movió al rey don Alonso de Castilla, su hierno, y cómo se apaziguó*
[cap. 50]
- Cap. XVI. *Del casamiento del infante don Pedro con doña Costança, hija del rey Manfredo de Sicilia*
[cap. 51]
- Cap. XVII. *De la conquista de los reynos de Nápoles y Sicilia hecha por el rey Carlos, y muerte de Manfredo y yda de Conradino a Italia*
[del cap. 52 al cap. 61]
- Capit. XVIII. *De la entrada de Conradino en el reyno de Nápoles, la batalla que perdió y su muerte*
[del cap. 62 al cap. 64]
- Cap. XIX. *De la conquista que el rey don Jayme hizo del reyno de Murcia, que después entregó al rey de Castilla, su hierno*
[cap. 65]
- Cap. XX. *De la yda del rey don Alonso de Castilla a verse con el papa, pasando por Barcelona y su buelta, y del levantamiento de los moros del reyno de Valencia*
[del cap. 66 al cap. 67]
- Cap. XXI. *Del levantamiento de don Fernán Sánchez, hijo natural del rey don Jayme, con otros cavalleros, y su muerte*
[del cap. 68 a la primera meitat cap. 70]
- Cap. XXII. *De la yda del infante don Pedro a Francia y su buelta a Cataluña, donde sossegó las rebueltas del conde de Ampurias y o[t]ros cavalleros*
[de la segona meitat cap. 70 al cap. 72]
- Cap. XXIII. *De la muerte del rey don Jayme de Aragón y coronación del rey don Pedro, su hijo*
[cap. 73]

Tabla de los capítulos del Segundo Libro:

- Cap. I. *Cómo el rey don Pedro sossegó la rebelión de los moros del reyno de Valencia y los alborotos de los condes y barones de Cataluña*
[del cap. 74 al cap. 75]
- Cap. II. *De las vistas que tuvo el rey don Pedro de Aragón con el rey Felipe de Francia y el rey don Alonso de Castilla, y lo que trató en ellas*
[primera meitat cap. 76]
- Cap. III. *De las causas que movieron al rey don Pedro para yr a Alcoll, lugar de la costa de Berbería, su yda y toma del lugar, desamparado por los moros*
[del cap. 77 al cap. 80]
- Cap. IIII. *De la rebelión de los sicilianos contra Carlos, con muerte de todos los franceses que había en Sicilia de presidio*
[del cap. 81 al cap. 82]
- Cap. V. *De algunos sucessos del ejército del rey don Pedro en Berbería y de la embaxada que de su parte fue al Padre Santo, y respuesta d'ella*
[del cap. 83 al cap. 86]
- Cap. VI. *De la determinación que tuvieron los sicilianos de embiar a pedir socorro al rey de Aragón offreciendo la possessión del reyno de Sicilia, y cómo fueron sus embaxadores a Alcoll*
[del cap. 87 al cap. 88]
- Cap. VII. *Del rencuentro que tuvo el conde de Pallars con los moros, y salida del rey don Pedro de Alcoll y entrada en Sicilia*
[del cap. 89 al cap. 90]
- Cap. VIII. *Cómo el rey don Pedro fue recebido y jurado por rey de Sicilia, la embaxada que embió a Carlos y su retirada de Mecina, y la entrada del rey don Pedro en aquella ciudad*
[del cap. 91 al cap. 97]
- Cap. IX. *De la gran victoria que alcançaron catorze galeras del rey don Pedro de la mayor parte del armada del rey Carlos*
[cap. 98]
- Cap. X. *Del desafío que los reyes de Nápoles y Aragón concertaron, y los capítulos dél con el encuentro que tuvieron los almugávares con los franceses*
[del cap. 99 a la primera meitat cap. 102]
- Cap. XI. *De la entrada que el rey de Aragón hizo en la Calabria, y batalla de un almugávar contra un cavallero francés, y llegada de la reyna doña Costança a Sicilia*
[de la segona meitat cap. 102 al cap. 103]
- Cap. XII. *De la venida del rey don Pedro a España para acudir al desafío de Burdeos, cómo se presentó en él y bolvió a su reyno de Aragón*
[cap. 104]

- Cap. XIII. *De los peligros en qué se vio el rey don Pedro hasta llegar a Tarragona en salvo*
[cap. 105]
- Cap. XIII. *De la entrada que hizo la gente de Francia en Aragón y el desafío que embió el rey don Pedro al de Francia*
[del cap. 106 al cap. 109]
- Cap. XV. *De la gran victoria que alcançó Roger de Lúria de las galeras de Proença en el puerto de Malta*
[del cap. 110 al cap. 113]
- Cap. XVI. *De lo que hizo Roger de Lúria después de la victoria de Malta y cómo llegó a dar vista a la ciudad de Nápoles con su armada*
[del cap. 115 al cap. 116]
- Cap. XVII. *Del cerco y entrega de la fuerte ciudad de Alba[r]razín, ganada por el rey don Pedro*
[del cap. 117 al cap. 118]
- Cap. XVIII. *De la gran victoria que alcançó Roger de Lúria de las galeras del rey de Nápoles, llevando preso al príncipe su hijo, y de la entrada del rey don Pedro en Navarra*
[del cap. 119 al cap. 130]
- Cap. XIX. *Del grande aparato que hizo el rey Felipe de Francia para entrar a la conquista de Cataluña, y su yda a Tolosa para hazer alarde de su ejército*
[cap. 131]
- Cap. XX. *De la partida del rey don Pedro de Çaragoça y cómo, despedidas las cortes y passando por Xixena y Lérida, fue a Barcelona a prevenirse contra el francés*
[cap. 132]
- Cap. XXI. *De la yda del rey don Pedro a Barcelona para sossegar los alborotos en ella causados por Berenguer Oller y sus cómplices, y de la justicia que hizo dellos*
[cap. 133]

Tabla de los capítulos del Tercer Libro:

- Cap. I. *De la yda del rey don Pedro a Rosellón a assegurar de sus castillos y de la persona del rey don Jayme de Mallorca, su hermano, y cómo escapó de sus manos*
[cap. 134]
- Cap. II. *De la salida del rey don Pedro de Perpiñán llevando a la reyna de Mallorca y sus hijos y otros presos a Cataluña, y libertad de la reyna*
[cap. 135]

- Cap. III. *De la embaxada del rey de Mallorca para el rey de Francia, y del razonamiento que el cardenal legado hizo en el consejo del rey de Francia y su resolución*
[cap. 136]
- Cap. IIII. *Del alarde hecho del ejército francés, su entrada en Rosellón y vistas del rey de Mallorca y rey de Francia*
[del cap. 137 al cap. 138]
- Cap. V. *Cómo el rey don Pedro fue con la gente que pudo juntar a ponerse en el passo del collado de Paniçares*
[cap. 139]
- Cap. VI. *Cómo el campo francés bolvió atrás por una falsa nueva y, estando cerca de Perpiñán, se asseguró de la villa el rey de Francia y alojó su gente dentro y fuera a discreción, haziendo muchos excessos y crueldades*
[cap 140]
- Cap. VII. *De la pérdida de la ciudad de Elna y del trato que tuvo el rey don Pedro con los de Colibre, sin buen successo*
[del cap. 141 al cap. 142]
- Cap. VIII. *De un encuentro que tuvo el conde de Ampurias con los franceses, y del requerimiento que el cardenal legado embió a los del ejército del rey de Aragón*
[del cap. 143 al cap. 144]
- Cap. IX. *De la entrada del ejército francés en Cataluña*
[del cap. 145 al cap. 146]
- Cap. X. *Cómo sabiendo el rey don Pedro la entrada de los franceses en Cataluña dexó el puesto de Paniçares, fue a Figueras y, después de hablar al conde de Ampurias a Peralada, la qual dexó despoblada por no poder sustentarse, y fue con su gente a Castellón de Ampurias*
[del cap. 147 al cap. 150]
- Cap. XI. *De la trayción que tenían ordenada los vezinos de Castellón de Ampurias para entregar a los franceses la persona del rey don Pedro, y de su yda a Gerona*
[del cap. 151 al cap. 152]
- Cap. XII. *De lo que hizo el rey don Pedro en Gerona hasta dexar en ella al vizconde de Cardona con bastante presidio para defenderse, y cómo se retiró a Barcelona*
[cap. 153]
- Cap. XIII. *Cómo el cardenal legado coronó a Carlos por rey de Aragón en el castillo de Lerz, y del cerco que puso el rey de Francia a la ciudad de Gerona*
[del cap. 154 al cap. 156]
- Cap. XIIIII. *Del razonamiento que hizieron al rey don Pedro los catalanes y su respuesta, y cómo embió fronteros a Ostalriche y Besalú, y de la victo-*

ria que sus almirantes alcançaron en la mar de veynte y quatro galeras francesas

[del cap. 157 al cap. 158]

Cap. XV. *De un encuentro que tuvo el rey don Pedro con una compañía de cavallos franceses, y cómo se retiró a Besalú*

[cap. 159]

Cap. XVI. *De lo que sucedió en el cerco de Gerona y de los conciertos que hizo Ramón Folch para rendirla, y cómo llegó aviso al rey, que estava en Ostarique, de la llegada de Roger de Lúria*

[del cap. 160 al cap. 165]

Cap. XVII. *De la batalla naval que tuvo Roger de Lúria con las galeras francesas y la victoria que dellas alcançó*

[cap. 166]

Cap. XVIII. *De la retirada del ejército francés, y muerte de su rey*

[primera meitat cap. 167]

Cap. XIX. *De la muerte del rey don Pedro de Aragón*

[de la segona meitat cap. 167 al cap. 168]

Laus Deo